

УДК 346.3:330.44:351.824

Н. Б. Юрова,

аспірантка,

Донецький національний університет

**ПЕРСПЕКТИВИ ВПРОВАДЖЕННЯ НОВОЇ МОДЕЛІ ПРОДАЖУ
ЕЛЕКТРИЧНОЇ ЕНЕРГІЇ НА ПІДСТАВІ ДВОСТОРОННІХ УГОД: ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

Електроенергетика – одна з найважливіших галузей економіки України, що забезпечує споживачів енергією, яка виробляється на об'єктах електроенергетики і є товарною продукцією, яка виступає предметом договору купівлі-продажу (постачання). Ринок електроенергії, як ринок одного виду товару і ряду супутніх послуг, направлених на забезпечення процесу купівлі-продажу електричної енергії, робить істотний вплив на економіку, гальмуючи або стимулюючи її розвиток.

Аналіз останніх досліджень та публікацій надає змогу констатувати, що в українській науковій літературі ця проблема освітлена не в достатній мірі.

Тема регулювання ціноутворення відображена в дослідженнях українських і зарубіжних вчених – С. В. Безкоровайної [1], Г. Д. Джумагельдієвої [2], С. В. Михайлова [3], С. А. Свиркова [4] та ін. У роботах зазначених авторів розглянуто загальні питання розвитку електроенергетики й ціноутворення. Однак питання про регулювання ціноутворення на електроенергію та про перспективи вдосконалення існуючого механізму та впровадження нового механізму утворення цін на електричну енергію залишаються не дослідженими.

Метою цієї роботи є дослідження перспектив створення нової моделі ціноутворення в умовах запро-

© Н. Б. Юрова, 2009

вадження нової моделі ринку двосторонніх договорів купівлі-продажу електричної енергії за участю рівноправних суб'єктів господарювання. Мета статті досягається шляхом проведення аналізу практики застосування діючих методик ціноутворення на електричну енергію та відповідно до нової моделі двосторонніх договорів купівлі-продажу електроенергії.

У теперішній час відбувається процес оптимізації процедури купівлі-продажу електричної енергії шляхом впровадження нової моделі ринку двосторонніх договорів і балансуючого ринку. У зв'язку з цим проблема регулювання формування ціни на електроенергію в умовах реформування ринку електричної енергії є актуальною і потребує свого дослідження і правової оцінки.

В умовах формування ринкових відносин в економіці країни, становлення різних форм власності особливо важливе значення має регулююча роль держави щодо діяльності підприємницьких структур, у тому числі в галузі електроенергетики.

Органом державного регулювання діяльності в електроенергетиці України є Національна комісія регулювання електроенергетики України (далі за текстом – НКРЕ, Комісія), яку було створено згідно з Наказом Президента України від 08.12.1994 р. № 738 «Про Національну комісію з питань регулювання електроенергетики України» [5] як незалежний, позавідомчий, постійно діючий орган, метою діяльності якого є забезпечення ефективності функціонування електроенергетики, а також формування і становлення ринку електричної енергії. Таке рішення було обумовлене необхідністю створення в Україні конкурентоспроможного ринку електроенергії через реструктуризацію галузі, структурний розподіл розділення суб'єктів із монопольними та конкурентними видами діяльності.

Функції Комісії були спрямовані на регулювання підприємницької діяльності у сфері виробництва, передачі та постачання електроенергії, організацію і проведення ліцензійної роботи, формування цінової та тарифної політики в електроенергетиці.

Впровадження ринкових відносин в електроенергетиці здійснювалося через створення оптового ринку електричної енергії (далі за текстом скорочено – ОРЕ). Правовою основою діяльності ОРЕ став Договір між членами оптового ринку електроенергії [6]. Право купувати і продавати електричну енергію на ОРЕ отримали лише суб'єкти підприємництва, які отримали ліцензії на право здійснення підприємницької діяльності з виробництва, передачі й постачання електричної енергії та підписали Договір між членами оптового ринку електроенергії.

Фактично ринок функціонує з другої половини 1997 р. після прийняття Постанови КМ України від 21.05.1997 р. «Про вдосконалення системи розрахунків

за спожиту електричну та теплову енергію» [7]. Ця постанова скасувала адресні й давальницькі схеми розрахунків за електричну енергію як економічно недоцільні для ОРЕ і такі, що призвели до вимивання живих коштів із галузі та перерозподілу їх на користь посередницьких структур. Сутність правовідносин на оптовому ринку електроенергії містилася в обов'язку виробників електричної енергії продавати вироблену електроенергію на оптовий ринок, оператором якого є державне підприємство «Енергоринок», за встановленим тарифом, а ДП «Енергоринок», у свою чергу, заключає договори купівлі-продажу електроенергії з постачальниками електричної енергії.

Функціонування ОРЕ дало певні позитивні наслідки:

забезпечено рівні умови щодо закупівлі електроенергії на ОРЕ всіма суб'єктами підприємницької діяльності, що отримали ліцензії НКРЕ, за єдиною оптовою ринковою ціною, яка формується як середньозважена ціна відносно дешевої електроенергії ГЕС та АЕС і більш дорогої від ТЕС;

створено передумови конкуренції між енергогенеруючими підприємствами та між постачальниками електричної енергії;

організовано дієвий державний контроль і економічне регулювання діяльності оптового ринку в умовх єдиного багатостороннього Договору.

Разом з тим у процесі діяльності ОРЕ практика виявила ряд серйозних проблем, які суттєво впливають на ефективність його роботи. Перш за все, але не виключно, це:

неплатежі споживачів та невиконання енергопостачальними компаніями в повному обсязі своїх фінансових договірних зобов'язань щодо закупівлі електроенергії призвели до неможливості енергогенеруючими компаніями закуповувати паливо для електростанцій, що у свою чергу призвело до неефективної конкуренції між ними та підвищення ціни замість її очікуваного зниження;

адміністративне втручання органів державного управління в платіжно-розрахункові відносини між суб'єктами ринку, залежність економічного та системного диспетчера через адміністративне підпорядкування органу державного управління в електроенергетичній галузі, що призвело до створення конкурентних переваг для окремих суб'єктів ринку за рахунок інших, нерівних конкурентних умов для постачальників;

недосконалість системи договірних відносин в ОРЕ, наслідком є неповна поточна оплата за електричну енергію, що спричиняє спори між суб'єктами ОРЕ і проблеми під час проведення розрахунків ціни і платежів;

недосконалість тарифо- та ціноутворення. Суть цієї проблеми полягає в таких факторах, як не-

відповідність системи тарифоутворення для споживачів електричної енергії системі ціноутворення на ОРЕ, неповне відшкодування обґрунтованих витрат суб'єктів ОРЕ, недосконалість системи тарифоутворення на послуги магістральних та міждержавних електричних мереж.

Слід зазначити, що одним з головних напрямків роботи Комісії є тарифна політика.

Цінова й тарифна політика в електроенергетичному секторі базується на загальних принципах, що визначені ст. 17 Закону України «Про електроенергетику» [8]. Тарифна політика Комісії базується на принципі забезпечення повного відшкодування обґрунтованих витрат на виробництво, передачу та постачання електричної енергії, має гарантувати підтримання відповідного технічного стану електроенергетики та відтворення потужностей, надійне забезпечення споживачів електроенергією нормованої якості, створення суспільного контролю за процесами ціноутворення. З жовтня 1998 р. Комісією запроваджено такий порядок формування роздрібних тарифів на електроенергію для споживачів, підготовлені та введені в дію нормативно-методологічні документи, які забезпечують перехід на роботу енергопостачальних компаній у ринкових умовах.

Так, протягом 1998–1999 рр. була розроблена і впроваджена Методика формування і введення в дію роздрібного тарифу на електроенергію. Для визначення роздрібного тарифу постачальник електроенергії використовує розрахункову формулу, що наведена в Умовах та Правилах здійснення підприємницької діяльності з постачання електроенергії за регульованим тарифом [9].

Перехід обласних енергопостачальних компаній до ринкового формування тарифів із забезпеченням при цьому однакового по всій території України тарифу для населення був здійснений поетапно, під контролем НКРЕ. У 1999 р. вже всі енергопостачальні компанії перейшли на розрахунки тарифів за ринковою формулою, яка включає оптову ціну, тариф на передачу та постачання [10].

Державне регулювання тарифів здійснюється Комісією як шляхом визначення правил, методик формування тарифів, так і встановлення граничних рівнів роздрібних тарифів. Обмеження тарифів здійснюється лише на перехідному етапі їх впровадження для запобігання зростання тарифів, особливо для населення та сільськогосподарських споживачів-виробників. У подальшому граничні рівні мають бути скасовані або використовуватися лише у надзвичайних випадках.

Перехід на повну формулу розрахунку роздрібного тарифу для всіх споживачів (крім населення та сільськогосподарських споживачів-виробників) завершився в червні 2000 р., коли граничні

рівні для цих споживачів були скасовані. Крім того, всі ліцензіати з постачання електроенергії за регульованим тарифом перейшли до розрахунків за електричну енергію за ціною, яка формується згідно з Правилами Оптового ринку електричної енергії за погодинною ціною.

Внаслідок запровадження ринкових тарифів протягом 1999–2000 рр. відбувалося упорядкування тарифів для промислових споживачів.

Постановою НКРЕ від 22.01.2001 р. № 46 [11] збільшені граничні рівні роздрібних тарифів на електричну енергію для сільськогосподарських споживачів-виробників. Це дозволило поступово наблизитися до рівня тарифів, розрахованих за ринковою формулою.

Постановою НКРЕ від 22 січня 2001 р. № 47 «Про затвердження Порядку формування роздрібного тарифу на електроенергію для споживачів (крім населення і населених пунктів)» [12] введено коригування середньої закупівельної ціни на електроенергію при визначенні роздрібних тарифів на відхилення величини сплати за куповану електроенергію, яке зумовлене різницею між прогнозованою та фактичною закупівельними цінами за попередній період.

Впровадження цього Порядку дозволило частково компенсувати втрати постачальників електроенергії від постачання енергії за регульованим тарифом у разі перевищення рівня фактичної закупівельної ціни над рівнем прогнозованої ціни (шляхом збільшення роздрібного тарифу в наступному періоді), а в іншому випадку тарифи для споживачів будуть знижуватися на обсяг коштів, які були заощаджені постачальником електроенергії в попередньому періоді внаслідок закупівлі електроенергії за нижчою ціною (фактичною ціною), ніж та, що була закладена в розрахунок роздрібних тарифів (прогнозована ціна).

Разом з цим основною проблемою ціноутворення на сьогоднішній день залишається формування тарифів для населення. Відповідно до політики Уряду на сьогодні забезпечується однаковий по всій території України тариф для населення (постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.1999 р. № 845 «Про затвердження заходів, спрямованих на оздоровлення фінансового становища електроенергетичної галузі України у 1999–2000 роках» [13]).

Тариф для населення, а також для сільськогосподарських споживачів-виробників на сьогодні відшкодовує лише вартість оптової ринкової ціни і частково витрати на передачу та постачання електроенергії (відповідно 70 % і 85 % ринкового тарифу). Таким чином, знижені тарифи для цих двох категорій споживачів субсидуються за рахунок промисловості, транспорту і непромислових споживачів. Перехід до повного відшкодування населенням і сільськогосподарськими споживачами-

виробниками вартості виробництва, передачі та постачання електроенергії надасть можливість знизити оптову ринкову ціну за рахунок ліквідації дотацій і забезпечить умови для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Таким чином, діючий на сьогодні в Україні механізм формування цін і тарифів на електричну енергію базується на принципах поєднання державного регулювання цін і тарифів і впровадження конкурентних засад при закупівлі електричної енергії від енергогенеруючих компаній ТЕС через подання цінових заявок і включення в диспетчерський графік енергоблоків ТЕС у міру зростання їх заявленої вартості та подальшого формування оптової і роздрібних цін за правилами енергоринку. Оптова ринкова ціна навантажена двома складовими: інвестиційним збором і дотаційними сертифікатами, більша частина яких обумовлена низьким тарифом для населення. Ця ситуація, безумовно, потребує уваги НКРЕ в частині приведення механізму ціноутворення для постачальників електроенергії у відповідність із сучасними економічними вимогами.

У теперішній час, як з міжнародного досвіду, так і з досвіду впровадження моделі «єдиного покупця» в Україні, зрозуміло, що ця модель ринку електроенергії має суттєві недоліки. У 2002 р. українськими фахівцями за допомогою міжнародних експертів було проаналізовано ситуацію в галузі та розглянуто можливі шляхи подальшого розвитку ринку електроенергії. На основі цього аналізу було запропоновано у середньостроковій перспективі перейти від моделі ринку «Єдиного покупця» до більш ефективної та орієнтованої на споживачів моделі ринку електроенергії – ринку двосторонніх контрактів з балансуєчим ринком. Ці пропозиції лягли в основу Концепції функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України (надалі – Концепція), яка була схвалена Постановою КМ України № 1789 від 16.11.2002 р. [14].

Протягом кількох років після прийняття Концепції основні заходи були спрямовані на вдосконалення існуючої моделі ринку та подолання її основних недоліків – остаточне розв'язання проблеми неплатежів, вирішення проблеми накопиченої заборгованості, вирішення проблеми перехресного субсидювання в галузі, вдосконалення механізмів конкуренції на існуючому ринку та системи державного регулювання тощо. Робота із впровадження положень Концепції активізувалася у 2004 р., коли Постановою КМ України № 328 від 17.03.2004 р. [15] була утворена Міжвідомча комісія з координації роботи, пов'язаної з реалізацією положень Концепції функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України.

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 28 листопада 2007 р. № 1056-р [16] затверджено План заходів щодо реалізації положень Концепції функ-

ціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України, яким фактично схвалено впровадження нової моделі ринку двосторонніх договорів і балансуєчого ринку та визначені етапи переходу.

Планується, що вже у 2009 р., наприкінці першого перехідного етапу реформування ринку, має бути започаткована торгівля за двосторонніми договорами між виробниками та постачальниками.

У результаті переходу до моделі двосторонніх договорів і балансуєчого ринку застосування нових ринкових принципів ціноутворення відбудеться в усіх сегментах майбутнього ринку. Основні обсяги енергії будуть реалізовуватися за двосторонніми договорами, наприклад, між виробниками та постачальниками, ціна на які буде визначатися двосторонніми домовленостями сторін.

Нова модель роботи оптового ринку електроенергії, на відміну від існуючої, базуватиметься на двосторонніх договорах і охоплюватиме кілька сегментів ринку електроенергії:

Ринок довгострокових договорів, на якому покупці та продавці електроенергії будуть укладати договори купівлі-продажу електричної енергії, як правило на рік, квартал місяць, тиждень наперед.

Ринок короткострокових договорів або Енергобіржа, на якому покупці та продавці будуть укладати договори на постачання електроенергії на наступну добу в певні чи усі періоди часу.

Балансуєчий ринок, що використовуватиметься для узгодження пропозицій і попиту на електроенергію в реальному часі протягом доби.

Укладати прямі двосторонні договори на оптовому ринку електроенергії будуть мати змогу суб'єкти господарювання, які в установленому законодавством порядку отримали ліцензію на здійснення відповідного виду діяльності на ринку електроенергії, зареєструвалися у Розпорядника системи розрахунків (на поточний період часу це – ДП «Енергоринок») і уклали договори з іншими суб'єктами ринку, що передбачені законом і правилами ринку.

Двосторонні договори будуть передбачати безумовне виконання домовленостей про фізичне постачання електроенергії від виробника постачальнику або споживачу, що отримав відповідну ліцензію постачальника, забезпечуючи потреби останнього в базисному, піковому чи, відповідно до певного графіка, навантажені.

Розрахунки за двосторонніми договорами будуть здійснюватися безпосередньо між продавцями та покупцями і не будуть вимагати залучення інших сторін.

Ціна, порядок розрахунків та інші умови будуть визначатися договором за домовленістю сторін.

Принципи ціноутворення на електричну енергію в умовах ринку двосторонніх угод ґрунтуються на наступному:

ціна купівлі-продажу електричної енергії за двостороннім договором визначається сторонами цих договорів;

ціна договорів, які укладаються на біржі, встановлюється за результатами проведення торгів;

ціна за усунення дисбалансу та розрахунок платежів визначаються на балансуєчому ринку, на якому сторони подають свої пропозиції та заявки.

На відміну від існуючого порядку двосторонні договори зможуть укладатися безпосередньо між покупцем та продавцем, які будуть мати можливість самостійно вирішувати питання ціноутворення на електричну енергію, ґрунтуючись на аналізі ціноутворюючих факторів.

Концепцією передбачено, що оптовий ринок повинен ґрунтуватися на принципах ефективного ціноутворення, а також прозорості розрахунків і формування ціни на електричну енергію в ОРЕ із дотриманням конфіденційності.

Ринок двосторонніх договорів розвивається через укладення договорів між кінцевим споживачем і виробником, а також договорів між постачальником і виробником. Такі договори укладаються з урахуванням спеціальних вимог, які встановлюються НКРЕ (НКРЕ визначає суттєві умови договору й затверджує типову форму примірною договору). Договори реєструються у оптового постачальника електричної енергії і набирають чинності з моменту їх реєстрації. Ціни на ринку двосторонніх договорів, що розвивається, вільно встановлюються під час переговорів сторін.

Такі договори необхідно розробити для впровадження нових Правил ринку. Для визначення ціни за дисбаланс на ринку двосторонніх договорів необхідно розробити правила, які повинні ґрунтуватися на принципах ціноутворення на балансуєчому ринку і включаються до Правил ринку. У перспективі становлення ринку двосторонніх договорів (біржа), ціни за договорами, які укладаються на біржі, встановлюються за результатами здійснення торгів.

Перевагами торгівлі на енергетичній біржі для її учасників є простота, рівний доступ до інформації про ціни і стану ринку, зменшений ризик неоплачених угод, що будуть забезпечуватися існуванням жорстких біржових правил.

Таким чином, системний аналіз норм українського законодавства дозволяє зробити висновок, що для забезпечення реалізації напрямів подальшого розвитку ОРЕ та завдань Концепції виникає потреба прийняття нових або зміни існуючих нормативно-правових актів в електроенергетиці.

Процес вдосконалення нормативно-правової бази вимагає від суб'єктів електроенергетики приведення системи договірних відносин у відповідність до нового законодавства, зокрема Догово-

ру, на підставі якого створено ОРЕ, з можливим затвердженням правил оптового ринку як окремого нормативно-правового акта, та договорів купівлі-продажу електричної енергії.

З метою вдосконалення нормативно-правової бази функціонування ОРЕ та забезпечення подальшого розвитку ОРЕ законодавчого закріплення вимагають визначення меж компетенції органів, уповноважених здійснювати державне управління та регулювання на ОРЕ, а також змін у ціно- та тарифоутворенні на ОРЕ з урахуванням особливостей ціноутворення для атомних, теплових, гідрологічних енергогенеруючих компаній, повернення інвестицій суб'єктами електроенергетики, розробки методик ціноутворення. На сьогодні реалізація планів щодо впровадження повномасштабного конкурентного ринку значною мірою залежить від прискорення роботи з розроблення та затвердження нормативно-правової бази для нового ринку купівлі-продажу електричної енергії, зокрема:

законопроектів «Про засади функціонування ринку електричної енергії України», «Про внесення змін до Закону України «Про електроенергетику», «Про державне регулювання діяльності суб'єктів природних монополій у сфері енергетики»;

правил функціонування ринку двосторонніх договорів, реєстрації та обліку цих договорів, балансування обсягів купівлі-продажу електричної енергії, забезпечення договірних гарантій для балансуєчого ринку, функціонування ринку допоміжних послуг, комерційного обліку електроенергії, моніторингу ринку;

методик ціноутворення на ринку електроенергії.

Література

1. Безкоровайна С. В. Управління ціновою політикою підприємства та оптимізація цінових рішень в умовах ринкової конкуренції / Безкоровайна С. В. // Вісник Рівненського державного технічного університету. — 2003. — № 2 (21). — С. 3–8.
2. Джумагельдієва Г. Д. К вопросу о методах правового регулирования цен / Джумагельдієва Г. Д. // Экономика и право. — 2003. — № 1. — С. 50–53.
3. Михайлив С. В. Новая модель оптового рынка электроэнергии: правовые риски / Михайлив С. В. // Энергетика и Право. — 2007. — № 1. — С. 21–26.
4. Свирков С. А. Основные проблемы функционирования розничных рынков электроэнергии на современном этапе реформы электроэнергетики / Свирков С. А. // Энергетика и Право. — 2007. — № 1. — С. 26–29.
5. Про Національну комісію з питань регулювання електроенергетики України : Указ Президента України від 08.12.1994 р. № 738 // Урядовий кур'єр. — 1994. — № 192 (від 13.12.94 р.).

6. Договір між членами Оптового ринку електроенергії: прийнятий на Загальних зборах членів Оптового ринку електричної енергії України 15 листопада 1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : загальний [http://www.er.gov.ua/doc.php? f=17&wid=816abec656592f83941a4c5fe131d390](http://www.er.gov.ua/doc.php?f=17&wid=816abec656592f83941a4c5fe131d390) (офіційний сайт ДП «Енергоринок», дата відвідання сайту 29.05.2009 р.).

7. Про вдосконалення системи розрахунків за спожиту електричну та теплову енергію : Постанова Кабінету Міністрів України від 21.05.1997 р. № 487 // Урядовий кур'єр. – 1997. – № 93–94 (від 29.05.97 р.)

8. Про електроенергетику : Закон України від 16.10.1997 р. № 575/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1. – Ст. 1.

9. Умови та Правила здійснення підприємницької діяльності з постачання електроенергії за регульованим тарифом: Постанова Національної комісії з питань регулювання електроенергетики України від 13 червня 1996 р. № 15/1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : загальний [http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main? art_id=48957&cat_id=34446&](http://www.nerc.gov.ua/control/uk/publish/article/main?art_id=48957&cat_id=34446&) (офіційний сайт Національної комісії регулювання електроенергетики України, дата відвідання сайту 29.05.2009 р.).

10. Євдокімов В. Перші кроки до нової моделі ринку електричної енергії України [Електронний ресурс] / В. Євдокімов. – Режим доступу : загальний [http://www.er.gov.ua/doc.php? f=2156&wid=816abec656592f83941a4c5fe131d390](http://www.er.gov.ua/doc.php?f=2156&wid=816abec656592f83941a4c5fe131d390) (офіційний сайт ДП «Енергоринок», дата відвідання сайту 29.05.2009 р.).

11. Про внесення зміни до постанови НКРЕ від 22.05.2000 р. № 533 «Про ринкове формування тарифів на електричну енергію, що відпускається енергопостачальними компаніями з 1 червня 2000 року» : Поста-

нова НКРЕ від 22.01.2001 р. № 46 // Інформаційний бюлетень НКРЕ. – 2001. – № 2.

12. Про затвердження Порядку формування роздрібного тарифу на електроенергію для споживачів (крім населення і населених пунктів) ліцензіатами з постачання електроенергії за регульованим тарифом : Постанова НКРЕ від 22.01.2001 р. № 47 // Інформаційний бюлетень НКРЕ. – 2001. – № 2.

13. Про затвердження заходів, спрямованих на оздоровлення фінансового становища електроенергетичної галузі України у 1999–2000 роках : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.05.1999 р. № 845 // Офіційний вісник України. – 1999. – № 20 (04.06.99). – Ст. 900.

14. Концепції функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України : Постанова Кабінету Міністрів України від 16.11.2002 р. № 1789 // Офіційний вісник України. – 2002. – № 47 (06.12.2002). – Ст. 2164.

15. Про утворення Міжвідомчої комісії з координації роботи, пов'язаної з реалізацією положень Концепції функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України: Постанова Кабінету Міністрів України від 17.03.2004 р. № 328 // Офіційний вісник України. – 2004. – № 11 (02.04.2004). – Ст. 666.

16. Про схвалення плану заходів щодо реалізації положень Концепції функціонування та розвитку оптового ринку електричної енергії України : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.11.2007 р. № 1056-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : загальний [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi? nreg=1056-2007-%F0](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1056-2007-%F0) (офіційний сайт Верховної Ради України, дата відвідання сайту 29.05.1009 р.)

Подано до редакції 13.07.2009 р.